

עניני

34

בעניני ביעור מעשרות (ב)

ניסן
תשפ"ב

ג. קנין אודיתא בתרומות ומעשרות, ובחמץ לאחר זמן איסורו

ב. ביעור בספק תרומה ובדמאי

א. מצות ביעור מן העולם במתנות שאין לו למי ליתן

א. מצות ביעור מן העולם במתנות שאין לו למי ליתן

במצות ביעור יש ב' חלקים, בתרומה ומעשר ראשון ומעשר עני המצוה היא ליתן לכהן וללוי ולעני כל א' כדינו, ומשהגיע לידם שוב אי"צ הכהן והלוי והעני לאוכלו קודם זמן הביעור, אבל במעשר שני אין בו מצות נתינה אלא צריך הוא לאכלו בירושלים ובזה המצות ביעור היא לבערו מן העולם כדתנן במע"ש פ"ה מ"ו. וזהו דכתי' ביערתי הקודש מן הבית וגם נתתיו ללוי וגו', דביערת הקודש היינו מעשר שני דמצוה לבערו מהעולם, וגם נתתיו ללוי היינו במתנות שבוה המצוה ליתן למי שזכאי בהם.

והנה אם אין כהן לפניו ליתן לו המתנות, צריך להקנות ע"י אחר שיזכה עבור הכהן, [ול"ע אם יכול לזכות לכהן שאינו מסוים, שנותן לאחר שיזכה בזה עבור א' מהכהנים, וצ"ע]. ויש להסתפק אם אין לו אחר שיזכה לכהן האם חייב עכ"פ לבער את המתנות מהעולם וכמו במעשר שני.

ולכאוף נראה דאי"צ לבער מן העולם, דבמתנות מצות הביעור הוא לקיים בהם דין נתינה, ולא מצינו בהם מצוה לבער מן העולם, ורק במעשר שני שאין בו נתינה מצות הביעור הוא לבערו מן העולם. [א.ה. וכן ראיתי בשיעורי שלמי תודה מהגר"צ פלמן זללה"ה שמצדד כן].

ב. ביעור בספק תרומה ובדמאי

יש לעיין בספק טבל שהפריש מהן תרומות ומעשרות האם יש בהם מצות ביעור, ולכאוף נראה דבתרומה ובמעשר ראשון ומעשר עני דמצות הביעור הוא ליתנו לכהן וללוי ולעני כדתנן במע"ש פ"ה מ"ו, אי"כ כל שאינו חייב בו בנתינה אין בו גם מצות ביעור, וכיון דמספק אי"צ לקיים בו נתינה דאמר' המוציא מחבירו עליו הראיה, ה"ה דאין בו מצות ביעור, דמצות הביעור היא לקיים את מצותן של התרומה, וכל שאין בו חיוב נתינה אין בו גם חובת ביעור. וכ"כ במעדני ארץ שביעית סי' ז' ס"ק ט"ו.

והנה בדמאי תנן בפ"א מ"ב דדמאי אין לו ביעור, ומשמע דרק בדמאי דרוב עמי הארץ מעשרין הקילו שאי"צ לבערו אבל בספק טבל שחייב לעשרו משום ספק לא הקילו בו ויש בו ביעור, וחז"ל לכאוף דמצות הביעור אינה תלויה במצות נתינה, שהרי בספק טבל אי"צ ליתן את המתנות דהממע"ה ואפ"ה משמע דבשעת הביעור צריך לבערו.

אמנם יש לדחות דהמשנה מיירי לענין מעשר שני, ובמעשר שני מצות הביעור היא לבערו מן העולם כדתנן במע"ש פ"ה מ"ו דהמתנות צריך ליתן לכהן וללוי ולעני ומעשר שני שלא ניתן אלא נאכל לבעלים הביעור הוא לאבדו מן העולם, וזה שפיר צריך לבערו מספק כיון שהוא ספק מעשר שני, ולהכי אמר' דדוקא בדמאי הקילו חכמים שאי"צ לבער את המעשר שני שלו ולא בספק שאז צריך לבער את המע"ש מספק, אבל במתנות שמצות הביעור הוא ליתן למי שזכאי בהם בזה י"ל דאף בספק פטור כיון דאין בו דין נתינה.

אבל ראיתי במקדש דוד זרעים סי' נ"ז ס"ק ג' [ד"ה אמרינן דהדמאי אין לו חומש] שכתב בהיפך דדוקא מעשר שני של דמאי אי"צ לבערו אבל שאר מעשרות אף בדמאי חייב לבער, [דרך במע"ש שמצות הביעור הוא לאבדו הקילו כדי שלא יפסד, משא"כ בשאר מעשרות שביעורן הוא ליתן למי שזכאי בהם אין כאן הפסד ולא הקילו בו אפי' בדמאי]. ומבואר דס"ל דאף כשאינו חייב בנתינה משום דהממע"ה מ"מ חובת ביעור יש בו.

ובמקדש דוד שם כתב שכן משמע מד' הרמב"ם פ"א ממעשר שני ה"ח שכתב דין זה דדמאי אין לו ביעור רק לענין מעשר שני ולא כתב כן לענין תרומת מעשר, ומשמע מזה דדוקא במעשר שני הקילו אבל בשאר מעשרות לא הקילו בדמאי.

אמנם לפימשי"נ יש לדחות דאדרבה בשאר מעשרות לא הוצרך הרמב"ם לומר שדמאי אינו חייב בביעור כיון דאף בספק אין חייב בביעור כיון שאין בו נתינה, ואי"ז קולא מיוחדת בדמאי אלא דינא הוא דכל שאינו חייב בנתינה אינו חייב בביעור, ורק במעשר שני שהמצוה היא לבערו מן העולם בזה אשמועי' דאף דבספק חייב לבער מ"מ בדמאי הקילו שאי"צ לבער. ופשוט.

ב. והנה חובת ביעור היא לא רק על התרומות והמעשרות שהופרשו כבר אלא גם אם יש לו טבל חייב להפריש את המתנות ולבערן, [כמש"כ התו' ברי"ה דף ד' א' ד"ה ומעשרות], ויש לדון מה הדין בספק טבל שהדין הוא שמפריש והמתנות לעצמו, האם יש עליו חובת ביעור מספק להפריש את המתנות, דלפימשי"נ הרי כשיפריש את המתנות אין בזה חובת ביעור, אי"כ מהאי טעמא אי"צ להפריש כלל את המתנות, דחובת הביעור בטבל היא ג"כ כדי לקיים את דין המתנות, וכל שפטור מהביעור של המתנות פטור גם מהביעור של הטבל, או"י דמצות ביעור בטבל אינו רק משום הנתינה אלא גם משום ההפרשה עצמה, ולכן חייב להפריש מספק אף שלא יהא צריך ליתנו אח"כ לכהן.

ונפק"מ בזה גם לכהן שיש לו טבל הטבול לתרומה אם צריך להפריש את התרומה, דאי נימא דהדין ביעור בטבל לתרומה הוא רק מדין הנתניה של התרומה א"כ בכהן שהמתנות לעצמו אי"צ להפריש את התרומה קודם הביעור ויכול להניחם בטיבליהו, אבל אי נימא דמכלל מצות הביעור הוא לקיים את דין ההפרשה עצמה א"כ אף כהן שמפריש והוא לעצמו יהא מחויב להפריש תרומה מטבל שלו משום חובת ביעור. [ויש לדון בזה לפימש"כ באפיקי ים ח"ב סי' י"ב ד"ל דגם בכהן יש מצות נתינה אלא שהיא מתקיימת ע"י שזוכה במתנות לעצמו וזה הוי קיום מצות נתינה, דלפ"ז י"ל דשפיר יהא בזה חובת ביעור אף מדין הנתניה].^א

ולעיל הקשינו בהא דתנן דדמאי אין לו ביעור מאי איריא דמאי והא ספק טבל נמי אינו חייב בביעור כיון שאינו חייב בנתינה, עיי"ש מש"כ בזה, ולפי"מ שנתבאר עכשיו דבספק טבל י"ל דחייב בביעור משום ההפרשה אף שאין בו דין נתינה, יש ליישב דהמשנה מיירי בטבל של דמאי ואשמעי' דאף דבספק טבל יש דין ביעור וצריך להפריש את המתנות מ"מ בדמאי פטור מן הביעור כיון דרוב ע"ה מעשרין הם.

ב. קנין אודיתא בתרומות ומעשרות, ובחמץ לאחר זמן איסורו

בש"ת מנחת שלמה קמא [סי' ע"א אות כ"ט] כתב דנראה שאם הגיע זמן ביעור מעשרות ורוצה לקיים מצות נתינה לכהן או ללוי ועני יכול לומר בפני עדים שהמעשר ראשון הם של כהן או לוי פלוני והמעשר עני של עני פלוני ומהני מדין קנין אודיתא, וכמש"כ בקצוה"ח סי' קצ"ד דמהני גם למכירת חמץ.

והנה בב"מ דף י"א במעשה דרבן גמליאל וזקנים שהיו באים בספינה והקנה ר"ג את המעשרות לר' יהושע ור' עקיבא שהיו עימו בספינה, דנו בגמ' באיזה קנין הקנה להם, דבחצר א"א דבעי' שיהא עומד בצד שדהו, ובחליפין ג"כ א"א דכיון דאיכרי מתנה צריך ליתנו במתנה ולא בחליפין דהוי כמכר, עיי"ש. ולכא"ו קשה אמאי לא הקנה להם בקנין אודיתא. וכה"ק בשואל ומשיב מהדורא ג' ח"ג סי' י"א.

ונראה פשוט דלק"מ, דהנה יסוד קנין אודיתא הוא משום דין נאמנות הודאת בע"ד, דכיון דבהודאתו הוא נאמן שהחפץ הוא של פלוני מהני הודאתו אף לשנות את הבעלות ונקנה החפץ לזה שעפ"י דין הנאמנות הוא שלו, ונמצא דחלות הקנין הוא בתוצאה מדין הנאמנות של הודאת בע"ד, ולפ"ז היכא דליכא נאמנות הודאת בע"ד לא שייך בזה גם קנין אודיתא.

ומעתה נראה דבתרומ"מ לא שייך נאמנות הודאת בע"ד כיון דאין המתנות שלו אלא של השבט, ואם יודה שהם של כהן פלוני אינו נאמן כיון דלאו ידידה הוא, והרי"ז כמודה על ממון חברו שהוא של פלוני, וכיון שאינו נאמן בהודאתו אין שייך בזה קנין אודיתא דכל שאינו נאמן בהודאתו אינו מועיל לקנין אודיתא, ולכן אף דיש לו בזה טובת הנאה ליתנם לאיזה כהן שירצה, ויש לו גם כח הקנאה בהם, מ"מ לאו בעלים הוא שיהא לו בזה נאמנות הודאת בע"ד דיהני בזה קנין אודיתא.

אלא דבאמת לענין זכות טוה"נ בזה שפיר מהני אודיתא, וכגון אם מודה דהטוה"נ אינו שלו אלא של פלוני מהני הודאתו, והטוה"נ שייכא מעתה לפלוני, וא"כ לפימש"כ במקו"א [עיונים בעניני ביעור מעשרות (א) עיון א'] דכשמוכר את הטוה"נ לאחר י"ל דניפטר ממצות נתינה וביעור, א"כ שפיר מהני אודיתא על הטוה"נ לפוטרו ממצות נתינה וביעור.

אמנם באמת הא קיי"ל דטוה"נ אינה ממון [כמש"כ הרמב"ם בה"ל אישות פ"ה ה"ו ובה"ל תרומות פ"ב ה"ט], וא"כ א"א להקנות טוה"נ לאחר. אלא דד"ז תלוי בנידון אם דבר שא"א להקנותו כגון דבר שאינו ברשותו אי מ"מ מצי להקנותו בקנין אודיתא, ונחלקו בזה הקצוה"ח והחזו"א [הובא להלן], ואי נימא דמהני א"כ אף אי טוה"נ אינה ממון ולא מצי להקנותו מ"מ מהני ביה קנין אודיתא.

והנה קיי"ל דחמץ לאחר זמן איסורו א"א לבטלו כדאי בפסחים דף ו' דלאו ברשותו הוא לבטלו, [דאמר ר"א ב' דברים אינן ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאילו הן ברשותו בור ברה"ר וחמץ מו' שעות ולמעלה], ומהאי טעמא אם נשאר לו חמץ ברשותו לאחר זמן איסורו אי אפשר גם למכרו לגוי כדי להצילו מאיסור ב"י כיון דלאו ברשותו הוא ולא מצי למכרו.

ושמעתי מהגאון הגדול ר' אברהם גנחובסקי זצ"ל שהקשה אמאי לא מצי להקנות את החמץ לגוי בקנין אודיתא, אלא דזה תלוי אי קנין אודיתא מהני בדבר שאינו ברשותו, דהקצוה"ח בסי' קצ"ד סק"ג נקט דקנין אודיתא הוא ככל הקנינים ואינו מועיל בדבר שאינו ברשותו, אמנם החזו"א ב"ק סי' י"ח ו' כתב וז"ל, נראה דהודאה מהני אפי' בדבר שאינו ברשותו דהודאה אינו כח קנין אלא כח הדין לדון ע"פ הודאתו כל שאינו חב לאחרים אלא לעצמו, וממילא כל התוצאות קובע הדין כפי הודאתו וזה שקראוהו הפוסקים קנין אודיתא, וא"כ הדין נותן דמהני אפי' בדבר שאינו ברשותו, עכ"ל. ועיי"ש בחזו"א שכתב שהראו לו דכן הוא בהדיא ברמ"ה ב"ב דף קמ"ט א'. ומעתה אי נימא דקנין אודיתא מהני בדבר שאינו ברשותו יל"ע אמאי לא מצי להקנות החמץ אח"ז איסורו בקנין אודיתא, דאף דהחמץ אינו ברשותו מ"מ קנין אודיתא מועיל בו, [והיינו להצד דיש בעלות באיסוה"נ אלא דחשיב אינו ברשותו וכמש"כ הקצוה"ח סי' ת"ו סק"ב, דאם איסוה"נ אינם שלו ודאי לא מהני בזה אודיתא].

ולפימש"נ דקנין אודיתא מהני דוקא במקום דאית ליה נאמנות הודאת בע"ד נראה ליישב דאיסוה"נ כיון דאין לו בזה שום דין ממון לא שייך בזה נאמנות הודאת בע"ד, ואם יודה שהחמץ הוא של גוי אינו נאמן, דכיון דאין לו שום דין ממון בחמץ לאו בעל דין הוא ואין לו בזה נאמנות הודאת בע"ד, [ואף אי איסוה"נ הוא שלו מ"מ אין לו בזה דין ממון ומותר להזיקו ולגזלו כיון דאין בו תורת ממון], וכיון שאין לו נאמנות הודאת בע"ד לא מהני בזה קנין אודיתא, דהודאה שאינו נאמן בה אין בה דין קנין אודיתא וכמש"נ.

משיעורי הגאון רבי ישראל אדלשטיין שליט"א ♦ נכתב ע"י א' השומעים וע"ד הכותב בלבד ♦ בכל עניני הגליון 050-4178704

^א א.ה. ועוד נפק"מ בזה במי שאין לו כח לפניו ליתן לו את המתנות [וגם אין לו אחר שיוכה את המתנות עבורו] האם צריך לכה"פ להפריש את המתנות אף שלא יוכל ליתנם לכהן, וראיתי בחו"ב [מעיי"ש פ"ה מ"ט] שכתב דמהרמב"ם בפיה"מ שם נראה דצריך להפריש אף אם לא יוכל לקיים בהם נתינה, וביאר שם הטעם דמצות הביעור היא לקיים כל דיני התרומ"מ ובכלל זה גם ההפרשה עצמה.